

Viatge a la Rioja Alta

Dia 13 de juny de 2014- Divendres

- ▶ A les 15:07 sortim de Barcelona direcció *Tricio*, ens esperen quasi 500 kms. A mig camí parem per descansar una mica, beure i canviar de conductor etc.

Trajecte: Seguin les indicacions de Google-Maps anem bàsicament per les Autovies A2 i A68, encara que per raons de trànsit els trams *Bujaraloz–Alfajarín* i *Gallur-Navarrete* que utilitzem les autopistes AP2 i AP68 respectivament.

- ▶ 20:40 Arribem al poble el **Tricio**, a 1,8 Km. de *Nájera*, escollim aquest poble perquè està equidistant dels indrets que volem visitar, ens allotgem a la casa rural **El Caracol** C/. *General Mola 4* (veure foto 001), ens instal·lem, sortim a donar un vol pel poble i sopem a **El Casal del Jubilado** l'únic bar de la plaça on també hi ha l'Església i l'Ajuntament. El bar està ple de gom a gom, es respira molt entusiasme, acabava de començar el partit de "La Roja", un plat combinat, una excel·lent amanida a compartir acompanyat d'un vi de l'any va ser el nostre àpat. Segons anàvem menjant, els ànims en el bar anaven mimvant, no era per causa nostra!

El *Caracol* l'havíem contractat prèviament via www.booking.com després de mirar valoracions a www.tripadvisor.com. És una casa molt ben situada al vel mig del poble en un carrer molt tranquil, reformada recentment, l'Ada, la mestressa de la casa, és un pel peculiar, tot i que es va esforçar per ser amable amb nosaltres.

- ▶ El poble de **Tricio** d'uns 400 habitants, té més de 2000 anys, més o menys, fundat el 154 aC. En època dels romans va ser un municipi de la Hispània Citerior anomenat *Tritium Magallum* "Tricio la Gran". Va ser ciutat vetona i els romans van fer-hi una important factoria de ceràmica que s'exportava a tota *Hispania*, a les Gàl·lies i a la mateixa Roma. Queden poques restes del passat, aquesta localitat ribereña del *Najerilla* està considerada com el poble habitat sense interrupció, més antic del país. Han estat trobats en els seus voltants vestigis de la calçada romana *Zaragoza-Astorga*. En el Fur de *Sancho El Mayor* figura com a poble independent. En 1073, el rei navarrès *Sanz el de Peñalén* ordenava restituir al monestir de *San Millán de la Cogolla* uns palaus de *Tricio*, donats vint-i-tres anys abans per *López Fortúnez* i la seva esposa *Mencía* i usurpats des de llavors per *Sanz Garcés*. Declarada vila independent pel rei Felip IV en 1658, va pertànyer posteriorment al domini dels ducs de *Nájera*. Fins a la creació de la província de *Logroño*, per Reial decret de 30 de novembre de 1833, va pertànyer a la de *Burgos*. El

6 d'octubre de 1833 el general *Santos Ladrón de Cegama* va proclamar rei, Carles V, a *Tricio*, donant amb això començament a la Primera Guerra Carlina.

- ▶ La Basílica de **Santa María de los Arcos**, a la *Plaça* del poble va ser construïda com a Mausoleu Romà en el S.III, va ser reformada en el S.V, com a basílica cristiana, en el S.XV, de gòtic tardà. Sobre el rellotge hi ha una rajola amb un cargol (veure foto 003), símbol de la vila. També veiem *Casonas hidalgas* amb escuts.
- ▶ **L'ermita de los Arcos**, a les afores de *Tricio* al costat del cementiri (veure foto 127), és una ermita paleocristiana, construïda amb les restes d'una columnata coríntia, que formaria part d'un temple romà; té molt interès arqueològic, mereix la pena visitar-la, la senyora que té la clau per entrar i aprecia explicar la visita es diu *Ana* i telf. 699 890 660, nosaltres no podem fer-ho perquè malauradament no aconseguim la referència fins a darrera hora. Donada la circumstància, poc us podem aportar de l'ermita, no obstant això hem trobat a YouTube aquesta explicació de l'expert Santiago Ruiz *Director de Comunicación en Asociación Cultural* <https://www.youtube.com/watch?v=7s80SrEJIDM>

Si es vol conèixer quelcom més sobre *Tricio* de nou podem adreçar-nos a YouTube ón Santiago Ruiz deixa aquest vídeo <https://www.youtube.com/watch?v=FZj3mpGVbqg>

Dia 14 de juny de 2014- Dissabte

- ▶ Avui dissabte, ens llavem a les 08:00 ens arreglem, abans de dirigir-nos a *Briones* parem a *Nájera* per esmorzar en el bar **Naxara C/. Mayor 58** dels pocs oberts a primera hora, en el poble està tot tancat.
- ▶ Arribem a **Briones** a les 10 del matí. La vila, d'un poc més de 1.000 habitants, està situada a l'extrem nord-occidental de la *Rioja Alta*, sobre el marge dret del riu Ebre, s'emplaça sobre un turó de 80 metres d'alçària, en el seu vessant nord tallat sobre el riu en pendent gairebé vertical. El clima és continental però suavitzat per trobar-se al centre de la profunda depressió originada pel riu Ebre. El viatger que per primera vegada arriba a **Briones** descobreix des de lluny la seva silueta, retallada sovint sobre un cel blau, i sobresortint sobre el caseriu l'esvelta torre de la església.

Encara que les primeres referències històriques sobre *Briones* es remunten al temps dels romans, *Gimileo*, antiga pedania de *Briones* va prendre el seu nom de la Gemina Legio, S.VII, fundadora de la ciutat romana de Lleó (Legio), la Crònica Albeldense fa referència expressa al fet que *Alfonso I* (739-757) va talar els termes de *Briones* i sis poblaments. Successivament sarraïna, fins a finals del segle IX, domini navarrès del Rei *Ordoño*, des de principis del S.X, pertanyent al Comtat de Castella, des de finals des del S.X, *Briones*

va patir les lògiques tribulacions de totes les terres frontereres. *Fernando III el Santo* (1217-1252) nomena el primer Senyor de *Briones*, títol que va recaure en *Don Diego López de Haro*, nebot del monarca, romanent ja des de llavors el Senyoriu en l'àmbit del Regne de Castella, encara que sovint embolicat en nombrosos episodis bèl·lics amb els seus veïns del Regne de Navarra.

Durant les guerres carlines *Briones* va tenir important protagonisme, donada la seva situació de vila fronterera entre els terrenys de la *Sonsierra*, sembrats de viles fortificades, *La Bastida, La Guardia i Labraza*, tradicionalment carlins i aquelles viles, com *Briones*, situades al marge dret de l'Ebre, més influenciades per la seva proximitat a Castella i als nous aires liberals.

Els seus escuts, les ruïnes del castell i la torre de l'homenatge, les seves cases pairals ens parlen d'un passat gloriós i carregat d'història.

Explica la llegenda que en la fita entre els termes municipals de *Briones* i el de *San Vicente de la Sonsierra*, van ser trobades dues imatges (un Crist i una Verge). Es va portar la Verge a *Briones* i el Crist a *San Vicente* i les dues imatges van tornar a aparèixer en la mateixa fita, per la qual cosa els habitants van entendre que la Virgen de los *Remedios* havia d'estar a *San Vicente* i el *Cristo de los Remedios* a *Briones*. Existeix una cobla que diu: "La Verge dels Remeis no és comprada ni venuda, que és baixada dels cels i en la fita apareguda"

- ▶ Comencem a visitar la vila entrant a l'***Ermita del Santo Cristo de los Remedios*** (veure [foto 007](#)) és una ermita situada a la part sud del poble una vegada que s'accedeix pujant la *Cuesta Dulce* a la part alta de la població, està situada a l'esquerra del mateix carrer, sobre la muralla. Constitueix un bell edifici amb estructura centralitzada formada per un planta octogonal inscrita en un rectangle, cal destacar els volums exteriors de forma arrodonida. La seva construcció data d'entre 1737 i 1748, edificat sobre l'antiga Església de Sant Joan. Cal destacar en el seu interior el retaule barroc del presbiteri, amb imatges de la Verge, Sant Joan Evangelista i Sant Joan Baptista. Si al arribar la trobeu tancada podeu demanar per visitar-la al telèfon 941 322 216.
- ▶ En entrar a la vila ens va sorprendre les d'activitats poc comunes que hi havia per tot arreu, un tractor amb remolc i diverses persones penjant banderoles de costat a costat del carrer, uns altres penjant cartells indicadors dels edificis antics i emblemàtics etc., estaven preparant-se per a la Jornades Medievales que s'anaven a celebrar el cap de setmana següent, segons ens van explicar durant un cap de setmana es "recreen" en la manera de vida de la vila al segle XIV. En elles "treballen" més de 700 persones i es poden veure activitats laborals d'aquella època, així com també una lluita a espasa entre guerrers, un judici per bruixeria dut a terme per la Santa Inquisició, un robatori pel qual

el lladre és portat en un cep pels soldats davant la Justícia, les cobles recitades per un cec; una contista entabanant els nens, bufons i musics amenitzant els carrers, més de 50 artesans diferents representant els oficis de l'època, "*pasar la baqueta*"¹, etc. Si ets poc creient, ull!! doncs un cavaller armat ajuda al Sant Tribunal de la Inquisició al fet que les seves sentències siguin discretament acomplertes, sense major dilació. Per tenir una visió que com és mireu <https://www.youtube.com/watch?v=kBctv0MAsX4>

► Ens disposem a visitar la villa i entre les edificacions que reclamen el nostre interès estan las *Casonas l'Església i la Botica*.

► **Las Casonas**

► La casa palau dels **Marqueses de San Nicolás** (veure foto 023), avui Ajuntament de la Vila, va ser manada construir per *don Esteban* de França, segon Marquès de *San Nicolás*. Finalitzada el 1755, és obra del mestre d'obres Ignasi *de Elejalde*. La façana s'organitza a base de tres cossos simètrics de tres carrers articulades per pilastres superposades. Podem considerar aquest edifici com una de les construccions civils més interessants de tota la Rioja.

► A la plaça d'Espanya, al costat de l'Església, la bellíssima façana de l'Abadia o Casa dels Arcs, llueix en tot el seu esplendor, després de la restauració a què ha estat sotmesa. I tot això, malgrat un més que discutible afegit, sobre dels arcs de la primera planta.

► A les tanques de la **casa pairal de la família Saenz de Cenzano**, més coneguda amb el nom de "*La Torrassa*", a causa de l'edificació situada en un dels seus extrems. Des d'aquest indret es pot contemplar una dilatada i espectacular vista panoràmica de la *Sonsierra*, de la *Rioja Alabesa* i de les serres del *Toloño* i *Peñacerrada*.

► La **casa dels Gadea** (veure foto 033), bella casona de correus, presidida per l'escut d'armes de la família. A destacar la plena harmonia de la seva façana principal que inclou l'arc trilobulat de la porta d'accés. En les últimes dècades la casa va pertànyer al doctor *Don Isidro Astarloa*.

► L'antiga casa dels **Díaz- Lizana** en el n. 14, cantonada de la Plaça amb el carrer de Sant Joan (veure foto 009), que segons els experts i investigadors és la més antiga de tota *La Rioja*, en la qual durant tot el segle XX va viure la família *Quinoces*, avui ja sense continuïtat a la vila. D'aquesta família procedia el militar i aviador *Felipe Díaz Quinoces*.

¹ Es diu baquetes a un antic càstig que per certs delictes es donava en la milícia. Es fa obligant al delinqüent nu de mig cos a dalt a córrer una o moltes vegades per mitjà del carrer que formen els soldats, els quals en passar el reu li donen en l'esquena amb les corretges de baqueta, vares o portafusells. La adaptació del que es fa a Briones podeu veure-la a <https://www.youtube.com/watch?v=vX8QiotmAXY> el premi de passar-la exitosament és un petó de la reina de les festes

► L'Església

- L'església de ***Nuestra Señora de la Asunción*** es tracta d'un edifici construït en cadirat, en planta de saló (tres naus a igual altura, dividides en cinc trams). Té capçalera vuitavada de tres draps i es cobreix amb creueries estrellades de diferent traçat que suporten arcs apuntats i pilars cilíndrics fasciculats. El conjunt principal és d'estil Reis Catòlics i Renaixement, construït al segle XVI. Se sap documentalment que la capçalera està aixecada cap el 1521, data a partir de la qual *Miguel de Ezquioga* va prendre al seu càrrec la realització dels primers trams fins 1536. Des 1546 es vincula l'obra al picapedrer *Juan Martínez de Mutio* per a edificar els dos últims trams, incloent cor, escala i portada. La airosa torre que limita amb la porta principal ocupa el lloc d'una altra anterior del segle XVI. Són *Martín de Beratúa* i *Martín de Arbe* que donen traça i començament d'obra en 1756, deixant-la conclosa al 1760. Pertany a l'estil *Riojano* i és semblant a les de *Santo Domingo de la Calzada* i de *Logroño*.

Cal destacar, a la torre, l'espai intermedi entre el fust i el campanar perquè compleixi funcions de *conjugadorio*, amb el finestral del costat Sur, obert cap a la plaça.

La portada principal s'obre sobre el quart tram del costat de l'Epístola i configura una de les obres més encantadores del plateresc de *la Rioja*. Està resolta a la manera de retaule, amb ingrés en arc de mig punt. En la iconografia de la portada abunden les influències burgaleses derivades del cercle de *Juan de Vallejo*, i que tenen per objecte emfatitzar la figura simbòlica de Maria, la titularitat del qual ostenta el temple.

A la façana principal de l'església es marca clarament l'espai ocupat per la Capella del Sagrari, que es configura mitjançant un arc de cassetons que aprofita al màxim l'espai existent entre els estreps. L'interior d'aquesta imponent mola de pedra de cadirat adquireix cert port catedralici, amb els seus tres altes naus gòtiques; la central més ampla que les dues laterals.

Les voltes de creueria configuren arcs apuntats que recolzen en pilars cilíndrics fasciculats amb base octogonal i capitells a manera d'anell decorats per motius vegetals que generen una mena de bosc espaiós ([veure foto 016](#)).

L'escala per la qual s'accedeix al cor ([veure foto 020](#)) presenta un fluid i lògic desenvolupament en els trams que la conformen. A destacar també el suau modelatge dels elements decoratius que llueixen sobre cadascun dels pilars. El retaule major de l'església de *Briones* constitueix no només l'obra classicista més monumental de tota *la Rioja*, sinó també l'obra més significativa del Taller de *Cabredo* durant el segle XVII. Està organitzat en banc, tres cossos de cinc carrers amb els seus corresponents sòcols i àtic. La traça és de *Hernando de Munillas* (pare), de 1626. A la seva mort va ser acabat pel

seu fill *Hernando de Munillas*, ajudat per *Juan Bazcardo* i *Diego Jiménez*. Va ser finalitzat en 1650.

Els prodigiosos relleus que el constitueixen reproduïen bellíssimes escenes religioses referides a la Vida de la Mare de Déu i a la Vida i Passió de Crist, imatges dels Sants Evangelistes així com altres de sants amb especial devoció a la vila. En el mòdul central del segon cos podem contemplar la imatge de l'Assumpció de la Mare de Déu, a la advocació està consagrat el temple, flanquejada per iconografies de Sant Bartomeu i Sant Andreu.

- ▶ L'òrgan de l'església de *Santa Maria de Briones* ([veure foto 013](#)) va ser construït el 1630 per *Francisco de la Plaza*. Transformat posteriorment pels mestres *Francesco de Olite* i *Diego de Orio* i finalment remodelat pel mestre italià *Andrés Gasparini*. *Juan Manuel de Betolaza*, en 1826, redissenya l'òrgan novament per deixar-lo en la seva actual configuració.

L'instrument, molt maltractat pel pas del temps, va consumir-se en la letargia durant les dècades dels 50, 60 i 70. Les últimes persones que el van tocar, abans del seu progressiu i total abandó, van ser *María Rabal Calleja* i l'inoblidable *Angelito*, el Cec. El músic *Fidel Sáez Orive* va ser el més decidit impulsor de la seva reconstrucció i condicionament, el 1985.

- ▶ La vila de *Briones* encara conserva, en l'últim terç del segle XIX, la seva Capella de Música, composta per mestre de capella, organista, tenor, baix, *sochantre* i alguns tiples. Al llarg de la història es va desenvolupar una intensa activitat musical a la vila. Prova d'això és l'elevada qualitat de la nombrosa col·lecció de cantorals de pergami dipositats al cor de la parròquia.

▶ **La Botica**

- ▶ La que avui coneixem com *la botica de Rabal* va ser fundada en l'últim terç del segle XIX per un farmacèutic anomenat *Bassetta*. Ocupa la planta baixa d'una bella casa de cadirat, amb blancs miradors, situada a la plaça al costat de la casa més antiga de la vila. Va ser realment *Ismael Rabal*, d'origen *calagurritano*, qui li va donar la conformació que avui presenta, en instal·lar-se a *Briones* el 1904, un cop aconseguida la seva llicenciatura en Farmàcia. Va regentar la farmàcia fins a 1971, any de la seva mort. En succeir aquest, els seus fills van decidir conservar-la en el seu estat primitiu, com un petit llegat per a les noves generacions. A sota del rellotge, entre les columnes centrals estava situat " l'ull de l'apotecari ", espai protegit per un gruixut vidre on es guardaven les medicines d'alt preu, estupefaents.... Morters, matrassos, embuts, banyeres d'ulls,

pipetes, pinzells per tocs a la gola, tota una panòplia d'instruments amb els quals es produïen "in situ" moltes de les medicines amb què es curaven, o intentaven curar-se.

- ▶ Sortim de **Briones** per anar a **Laguardia**, hem d'arribar allí a les 13:00 a visitar les bodegues de *Solar de Samaniego* i dinar a les mateixes bodegues.

El celler **Solar de Samaniego Carretera Elciego, 01300 Laguardia, Araba**, telf: 902 227 700 de la qual som confreres² des de fa 15 anys, fruit de la compra d'una caixa de vi que vam fer fa 2 mesos ens havien convidat a visitar els cellers i a un dinar, aprofitem que estàvem a la zona per fer efectiva la invitació. La visita als cellers, no mereixen cap comentari especial però el dinar va ser de que recordarem durant temps, Entrants: Un

pica-pica compost de: pebrots escalivats de *La Rioja*, xoriç, pernil, mongetes de *La Rioja*, "Salmorejo" de tomàquet "Euskolabel" i oli *Arróniz*. Plat principal: l'un va menjar llom de bacallà Faroe confitat i pebrots rostits al forn de llenya i l'altre va menjar be rostit a baixa temperatura amb canyella i cítrics. De postres torrades de Santa Teresa amb ou caramel·litzat amb gelat de llet merengada. Per descomptat per veure vi *Solar de Samaniego* negre Reserva 2005 i cafè.

Per raons internes del Celler amb el personal de cuina ens van comentar que l'àpat, en quant al contingut seria idèntic però que el lloc seria en el restaurant de l'*Hotel Vila de Laguardia Sercotel***** en comptes del saló que per tal efecte hi ha en els cellers, el canvi ens va sorprendre, però havent dinat no ho lamentem en absolut.

Un menjar així mereixia una bona estona de descans, per a això gens millor que tombar-se en una hamaca, de les que hi havia en la gespa al costat de la piscina de l'hotel, una tarda per no oblidar!.

- ▶ Cap a les sis de la tarda, visitem el poble de **Laguardia**.
- ▶ **Laguardia**
- ▶ Entrant per una de les portes que donen accés a la vila passegem pels seus carrers ([veure foto 052, 53, 56 i 67](#)), s'hi poden veure algunes cases palatines que encara conserven els seus blasons i escuts llaurats. Al nord del poble hi ha l'església de *Santa Maria de los Reyes*, amb un pòrtic en pedra policromada. Al sud, l'església de *San Juan*. El subsòl es troba perforat per cellers o coves, excavades sota els habitatges i carrers, a uns 6 metres de profunditat, on hi havia antics cellers.

² Confrare, és un status que ofereix el celler i atorga la categoria de client especial a qui se subscriu. No és necessari pagar cap ni comprar una quantitat mínima de vi a any, per contra fan ofertes restringides als confreres, la qual cosa permet degustar vi que no es troba al mercat, a més de les invitació com l'esmentada a més de descomptes. Al nostre entendre la relació qualitat preu que ofereixen al confrare és positiva.

- ▶ Seguint la muralla per l'exterior, es pot envoltar el poble caminant pels seus passejos : el Coll, els Sietés, la Barbácana, el Paseo de la Cigüeña i la Plaza Nueva. Llocs que permeten deixar vagar la nostra imaginació i contemplar les vinyes que s'estenen als nostres peus.
- ▶ Muralles i Portes d'accés, les altes muralles de *Laguardia* són gruixudes parets d'uns 2 metres, recobertes amb pedra de cadirat i coronades per un *adarve* emmerletat, que en el seu temps permetia recórrer tot el seu perímetre. Les portes d'accés a la Vila són cinc.
- ▶ **Església de Santa María de los Reyes**, es comença a construir al segle XII i es finalitza al segle XVI. Destaca sobre el conjunt la seva monumental portada gòtica realitzada en pedra a finals del segle XIV, la policromia, perfectament conservada, data del segle XVII. El retaule major, del segle és obra de *Juan de Bascardo*, S. XVII.
- ▶ La **Torre Abacial**, és una torre d'origen militar, construïda al S.XIII. A conseqüència de diverses modificacions, ha perdut la rematada emmerletat. Al nord es trobava el castell que fundà *Sancho Abarca*, i va donar origen a *Laguardia*.
- ▶ **Església de Sant Joan Baptista** ([veure foto 047](#)), és gòtica. Al segle XVIII s'amplia l'església adossant als seus peus la Capella de Nostra Senyora del Pilar ([veure foto 051](#)). A l'exterior destaca la seva portada sud anomenada 'porta dels avis' ([veure foto 041](#)), d'estil gòtic.
- ▶ La plaça Major fortificada, es troba al centre de la Vila. S'hi troba l'edifici de l'àntic Ajuntament amb l'escut imperial de Carles V, i el de l'actual, l'escut de la Vila ([veure foto 055](#)) i un rellotge carilló ([veure foto 070](#)) llueix des del 31 de desembre de 1998. L'horari del rellotge és: d'octubre a maig : 12.00 , 14.00 , 17.00 i 20.00 i de juny a Setembre : 12.00, 13.00, 14.00, 17.00, 20.00 i 22.00 . Es recomana arribar 3 o 4 minuts abans de les hores marcades.
- ▶ Acudim a la plaça de l'ajuntament per veure el rellotge en la sessió de les 20:00 mentre esperem asseguts al costat d'una taula de l'*Hospedería Los Parajes* ens prenem "a relaxin drink a glass of agua i un aigua amb gas"
- ▶ En acabar la visita comprem fruita i ens dirigim a la vila de **Tricio**.
- ▶ El dinar ha estat molt complert, així doncs sopem poc, fruita i abans de anara dormir una un parell d'infusions

Dia 15 de juny de 2014- Diumenge

- ▶ Ens llaven i arreglem per dirigir-nos a **Sant Millan de la Cogolla**.
- ▶ Esmorzem a **Asador San Millán** enfront del Monestir de *Yuso*, no és per recomanar.
- ▶ Remuntant el riu *Najerilla* i el seu afluent el riu *Cárdenas*, als contraforts de la Serra de *la Demanda* sota els cims nevats a l'hivern de la muntanya Sant Llorenç, el més alt de *la Rioja* (2.262 metres) trobem **San Millán de la Cogolla**, el principal fita cultural de la Rioja, declarat Patrimoni de la Humanitat el 1997.
- ▶ El municipi va prendre el nom de *Sant Millán*, un ermità que va viure del 473 al 574, creador de la comunitat de *Suso*, que després donaria lloc a un dels focus culturals més importants de l'època medieval a la Península. Per aquestes dates existia en el lloc una església anomenada de Sant Jordi, dels segles VII i VIII de planta visigòtica, que es conserva en l'actualitat a l'entrada del poble, al costat del riu *Cárdenas*, i està considerada una de les esglésies consagrades més antigues de *la Rioja*, avui dia se la coneix com l'ermita de *Santa Potamia*.
- ▶ La localitat està formada per tres barris. El barri més antic és l'anomenat tradicionalment *Santurde* que, segons dades existents a l'arxiu del Monestir, existia ja al segle IX. Després de la construcció del Monestir de *Yuso*, el poble es va anar estenent cap a ell formant un altre barri, denominat *Barrionuevo*. Entorn de *Yuso* sorgeixen les diferents construccions relacionades amb el mateix, tal com l'antic hospital del monestir i molins i magatzems que es van transformar en habitatges amb el pas del temps. El barri més apartat és *Lugar del Río*, a 2 Km. aigües amunt del *Cárdenas*, lloc tranquil i afable envoltat de prats, pollancredes, amb boscos espessos i els seus cims nevats. Són nombrosos els senders que s'estenen pels voltants de *San Millán de la Cogolla* i altres localitats properes.
- ▶ **Monasterio de Suso**
- ▶ El Monestir de **Sant Millán de Suso** ([veure foto 073](#)), *Suso del llatí sursum* significa "dalt", va sorgir de les coves que van habitar els eremites deixebles de San Millán, allà pel segle VI, al voltant de la cova que albergava les seves restes. Les ampliacions que es van succeir fins al segle XII, van convertir aquelles coves en cenobi i en monestir. Es poden observar els diferents estils arquitectònics que es van anar superposant entre els segles VI i XI: visigòtic, mossàrab i romànic.
- ▶ A l'interior cenobial, a més d'un bell claustre, conté les tombes tallades en pedra dels Set Infants *de Lara* al costat del seu mestre, així com els de tres reines de *Navarra*.
- ▶ L'església, aixecada en estil mossàrab a la fi del S.X, conserva algunes restes del primitiu monestir. Entre ells sobresurt una escultura del sant en una de les fornícules

visigòtiques, així com una necròpolis amb desenes de sarcòfags pertanyents a la comunitat d'ermitans. Les darreres obres d'ampliació de l'església, incorporen elements romànics. En aquest estil s'emmarca l'escultura jacent de *San Millán*, S.XII, peça d'alabastre que representa la figura del místic al costat de diversos deixebles i pelegrins.

- ▶ La importància cultural de *Suso* es manifesta en la col·lecció de manuscrits i còdexs que van sortir del seu escriptori: el Còdex Emilianense dels Concilis 992, la *Bíblia de voler*, 664 o diverses còpies del Beat de *Liébana* autor al segle VIII, el que li fa ser un dels principals escriptors, si no el més notable, de l'Edat Mitjana espanyola. És el marc en què sorgirà la que avui és la més antiga manifestació escrita de la llengua castellana.
- ▶ Horari i condicions per a la visita: Cal reservar dia i hora a l'oficina d'Informació i Turisme a través del tel o fax : + 34 941 373 082. No es pot accedir al monestir amb vehicle privat, es tracta d'un tema d'estricta conservació. Cal fer servir el bus que surt de l'aparcament de la Central de Reserves, 2 km. La visita sempre es fa acompanyat d'un guia. Aquest servei està inclòs en el preu de l'entrada. La visita dura aproximadament 40 minuts. On s'agafa el bus hi ha aparcament gratuït. Les entrades s'han de recollir amb 30 minuts d'antelació a la Central de Reserves de *Suso*.

Suso. Horari d'estiu, de Setmana Santa a octubre: Oficina de reserves: de 9,30 a 13,30 y de 15,30 a 18,30 h. Visita al *Monasterio de Suso*: de 9,55 a 13,25 y de 15,55 a 17,55 h. Horari de bus: Matí: 9,55 / 10,25 / 10,55 / 11,25 / 11,55 / 12,25 / 12,55 / 13,25 h. Tarda: 15,55 / 16,25 / 16,55 / 17,25 / 17,55 h. NOTA: La primera visita del matí (9,55) no es reservable. Dilluns tancat. Horari d'hivern, d'octubre a Setmana Santa: Oficina de reserves: de 9,30 a 13,30 y de 15,30 a 17,30h Visita al **Monasterio de Suso**: de 9,55 a 13,25 y de 15,55 a 17,25 h Horari del bus: Matí: 9,55 / 10,25 / 10,55 / 11,25 / 11,55 / 12,25 / 12,55 / 13,25 h. Tarda: 15,55 / 16,25 / 16,55 / 17,25 h. NOTA: La primera visita del matí (9,55) no és reservable. Dilluns tancat. Preu: 4 €, jubilats 1€.

▶ **Monasterio de Yuso**

- ▶ L'origen de la construcció del monestir es reflecteix en una llegenda que narra com el rei *García*, el de *Nájera*, va ordenar el trasllat de les restes de *San Millán* que es trobaven en *Suso*, al Monestir de *Santa María La Real de Nájera*. Els bous que tiraven de la carreta es van aturar a la vall com si les restes del Sant no volguessin abandonar-la, construïnt en aquest lloc al Monestir de *Yuso* ([veure fotos 082, 083 i 109](#)). Un monestir romànic dels segles X i XI, sobre el qual es va construir entre els segles XVI i XVIII l'actual Monestir de *Yuso* pels abats benedictins. S'hi conjuguen estils: renaixentista i barroc principalment. Els monjos benedictins es van traslladar al monestir al segle X. Un dels priors més rellevants

va ser *Domingo*, natural de la població riojana de *Cañas*, més conegut com *Santo Domingo de Silos*.

La portada d'accés al monestir es va realitzar en 1661 i en ella apareix el relleu de *San Millán " Matamoros "* (veure foto 084) ja que segons la tradició va combatre l'islam juntament amb *Santiago* a la batalla de *Simancas*. El vestíbul es va fer poc més tard el 1689, tot això dóna accés al Saló dels Reis anomenat així pels quatre grans tapissos de reis benefactors del monestir.

L'església del monestir és el primer que es va fer de tot aquest conjunt, començada l'any 1504 es va acabar trenta-sis anys després, està catalogada dins del gòtic decadent. El grandíols retaule de l'altar major conté un tapís de Fra *Juan Ricci*, de l'escola del *Greco*, que representa a *San Millán* a cavall en la batalla de *Hacinas* (veure foto 091).

L'extraordinària reixa de *Sebastián de Medina* de 1676 completa el conjunt artístic de la capella major (veure foto 096).

El claustre baix es va començar el 1549 i encara que les seves voltes són gòtiques la concepció és renaixentista (veure foto 090). El superior és classicista i conté vint quadres de *José Vexes*, les escenes principals versen sobre la vida de *San Millán*, escrita per *San Braulio*, Arquebisbe de *Zaragoza*.

La sagristia és una de les més belles d'Espanya (veure foto 097), antiga sala capitular va començar a usar-se com a tal cap 1693 . Els frescos del sostre del segle XVIII conserven sense haver estat restaurats tota la riquesa del color original. La calaixera és de fusta de noguera, sobre de la qual hi ha quatre olis sobre coure d'estil barroc de procedència flamenca, madrilenya i italiana.

El cadirat del cor baix va ser realitzat per un tallista flamenc al voltant de 1640, el rerecor d'estil rococó francès està decorat amb escultures de ple volum que representen deixebles de *San Millán*, destaca per la seva bellesa, la trona plateresca decorada amb relleus dels evangelistes i símbols de la passió. El cor alt, una mica posterior al baix, està sostingut per un arc amb setze medallons, de la primera meitat del segle XVII.

La prestatgeria dels cantorals del monestir conserva en el seu haver vint volums copiats entre 1729 i 1731. L'arxiu i biblioteca del monestir són considerats entre els millors d'Espanya; s'hi guarden dos cartularis i tres-cents volums originals, el Còdex Emilianense dels Concilis, 992, la Bíblia de *Quiso*, 664 o una còpia de l'Apocalipsi, de *Beato de Liébana*, S.VIII, el que el fa ser un dels principals escriptors, si no el més notable, de l'edat mitjana. És el marc en què sorgirà la que avui és la més antiga manifestació escrita de la llengua castellana.

A la sala d'exposicions ressalten les rèpliques dels marfils romànics de les arquetes: reliquiaries de *San Millán* del segle XI i de *San Felices* del segle XII.

Va ser construït per monjos benedictins, que van romandre en ell fins a la desamortització i exclaustració del XIX, 1835. Actualment els frares *Agustinos Recoletos* són els que mantenen viu l'esperit del monestir.

Horari i condicions per a la visita: Per visitar el monestir de *Yuso* no cal fer reserves. Sereu atesos en el moment, no obstant això és convenient que els grups de 20 persones avisin amb antelació de la seva visita, però aquesta comunicació no és obligatòria ni suposa reserva prèvia d'hora; en ocasions, la presència d'altres visitants pot retardar momentàniament l'entrada al monestir.

Yuso. Tarifes: general: 6,00 euros, jubilats, 65 anys: 5,00 euros, grups (+ de 20 persones): 4,00 euros, nens, de 7 a 15 anys: 2,00 euros,

Horari d'estiu: de Setmana Santa a setembre, matí: 10,00 h-13, 30h, tarda: 16,00 h-18, 30h. Dilluns tancat, excepte el mes d'agost

Horari d'hivern: d'octubre fins a Setmana Santa, matí: 10,00 h-13, 00h, tarda: 15,30 h-17, 30h. Diumenges tarda i dilluns tancat.

Tots dos monestirs ens van resultar d'interès i, al nostre entendre, si es desitgen visitar és convenient visitar tots dos començant pel de *Suso* ja que aquest és el bressol del de *Yuso*. En tots dos monestirs hi ha un guia que explica la part formal del monestir. i la història del inici de la llengua castellana.

La història sempre és rica en anècdotes i en aquest cas no podien faltar prou recordar la llegenda dels bous, ja comentada abans, que transportant les relíquies dels Sant de *Suso* a *Nájera* van parar en *Yuso*, sent aquesta un senyal irrefutable d'on calia construir el Monestir més gran i més concorde a l'influx econòmic que suposava atreure pelegrins, avui serien turistes, a visitar les relíquies del Sant i a la competència amb les de Santiago Apòstol.

► ***Las Glosas Emilianenses.***

- Una llengua no neix. Es fa. Les *Glosses Emilianenses* no indiquen un moment ni el lloc exacte en què comença a existir el castellà. La singularitat més destacada dels Monestirs de *San Millán de la Cogolla*, és que allà es van escriure les primeres frases que s'han trobat en la llengua romanç que avui coneixem com castellà. Cap al segle XI, al voltant del 1040, algú que, com a estudiant o predicador, trobava dificultats de comprensió en determinades expressions del text llatí que estava llegint, (el llatí era la llengua culta en

què s'escrivía, però el poble es comunicava en llatí vulgar, en un llatí "transformat", que després esdevindrà el castellà), va fer el que en tot temps ha estat usual: anotar al costat de l'expressió que li resultava fosca altra que la traduís, que la fes comprensible.

El text o còdex que el glossador llegia és el que es coneix com Aemilianenses 60, les anotacions aclaridores són les anomenades Glosses *Emilianenses*. D'aquestes, les escrites en romanç, són considerades fins fa poc la més antiga aparició escrita de romanç castellà. A més també es venen estudiant els glossaris o diccionaris que constitueixen una autèntica tasca filològica sobre l'evolució del llatí al català.

Les primeres paraules escrites en *euskera* s'han trobat igualment en el mateix Còdex 60, copiat a *San Millán de la Cogolla*.

▶ **Gonzalo de Berceo**

- ▶ Si la primera plasmació escrita del castellà es va produir entre els murs Emilianenses, la mateixa llengua adquireix la condició d'idioma poètic i, per tant, d'universalitat, sense necessitat de canviar d'espai físic, ja que el primer poeta de nom, personalitat i obra completa coneguda en llengua castellana sorgeix en la mateixa vall de *San Millán*: *Gonzalo de Berceo*.

Si el Còdex 46, acabat de copiar al *Monestir de la Cogolla* sobre el 13 de juny de l'any 964, significa els inicis del castellà escrit, *Gonzalo de Berceo*, que viu i escriu fonamentalment en la primera meitat del segle XIII, significa els inicis de la literatura en castellà, d'aquí la importància de *San Millán* per al coneixement dels orígens de la llengua i de la literatura castellana.

- ▶ En acabar les visites passegem per l'entorn, visitem la *Villa de San Millán de la Cogolla*, [\(veure foto 108\)](#) fem algunes compres i anem a dinar.
- ▶ Son les 14:00 i puntualment entrem al **Asador Serrano** C/ Mayor 116, *San Millán de la Cogolla* on teníem reservada taula per dinar, el *asador* segons recomanen en www.tripadvisor.es és el millor de l'entorn i podem assegurar que vam menjar bé, varietat de plats casolans i de cuina tradicional de La Rioja amb el toc innovador de la cuina d'autor per triar en el menú del dia, per 15 € t'ofereixen d'entrant una lasagna de verdures amb bolets o amanida de llamàntol o amanida temperada amb formatge de cabra entre altres i de plat principal bacallà amb mussolina d'all o ploma ibèrica (caça) o magret d'ànec o relom al rocafort o cua de toro estofat etc. i per a postres mil fulls de nata, crema i xocolata, o coulant de xocolata o *mouse* de figues vi de la casa i cafè; prèviament ja havíem comprat xoriç de *La Rioja* i llonganissa de cérvol i senglar.

- ▶ Al costat del pàrquing, junt al monestir de *Yuso*, hi ha un prat, algun que un altre arbre i una temperatura agradable, descansar una estona sota un d'ells ha estat nostra millor opció.
- ▶ Son les quatre de la tarda i ens anem cap a **Nájera**. Situada a 27 quilòmetres de *Logroño*, **Nájera** és una de les poblacions per les quals discorre el Camí de *Santiago*, gràcies al rei *Sancho III* que, al S.X, va modificar el recorregut perquè la vila fos una dels llocs de pas per als pelegrins. Va esdevenir un lloc estratègic a l'Alta Edat Mitjana i capital del regne de *Navarra*.

El viatger que passeja pels carrers de **Nájera** descobreix una ciutat d'aparença medieval, sobretot en els voltants de *Santa Maria la Real*. Reconquistada pels cristians al S.X, la ciutat va quedar en mans dels estats del comte de *Rioja* i després va passar als monarques de *Navarra* que es van anomenar, des de llavors, reis de *Pamplona* i *Nájera*.

A la segona meitat del S.XI, Alfons VI li va concedir un fur que va servir de model per a altres ciutats de Castella.

En 1217 *Fernando III* va ser proclamat rei a *Nájera*. En 1360 es va apoderar de la mateixa Enric II de *Trastàmara*. Set anys després va tenir lloc la famosa batalla de *Nájera*, en qualsevol *Pedro I de Castilla* va derrotar al seu germanastre Enric II de *Trastàmara*. En 1482 Ferran el Catòlic la va cedir amb el rang de ducat a la família *Manrique de Lara*, fet que va provocar el descontentament popular i la subsegüent rebel·lió.

Els altres llocs d'interès de *Nájera* són el Museu Històric Arqueològic, davant del monestir, i l'església de la *Santa Cruz*, que té una notable llanterna sobre pecunias. No lluny, l'antiga església de Sant Miquel s'ha reconvertit en Casa de Cultura. A la vora oposada del riu es troba el convent de Santa Elena, S.XVI, i al seu costat s'alça la capella de la Mare de Déu, amb una arquitectura acurada.

Nájera, dividida pel riu *Najerilla* ([veure foto 005](#)), s'agermana pel pont de Sant Joan d'Ortega ([veure foto 006](#)), i una passarel·la peatonal. Per descobrir la *Nájera* dels pelegrins medievals cal encaminar-se al barri vell, que a la riba esquerra del *Najerilla* apareix dominat per un grup de turons, sobre un dels quals es va alçar el castell que va defensar la ciutat en l'Edat Mitjana.

- ▶ Son les 16:30, ens dirigim a visitar l'Església **Santa Maria la Real**, erigida l'any 1032, va patir nombroses reformes al S.XV. La seva aparença exterior de fortalesa ([veure foto 125](#)) contrasta amb la bellesa ornamental del claustre dels Cavallers d'estil plateresc, ([veure foto 112](#)) S.XVI, sota el fingit cel estrellat que reproduïx la volta. Aquí hi ha les

restes del poeta i preclar cavaller *Garcilaso de la Vega*. L'església alberga un magnífic treball de talla en el cor ([veure foto 114](#)), un brillant retaule Major amb la imatge romànica de la titular del temple, el panteó Reial, amb sepulcres d'una trentena de monarques; el mausoleu dels ducs de *Nájera* i, a la cripta, la cova on segons es relata se li va aparèixer la Verge al rei *don García*, que va ordenar la construcció del recinte.

- ▶ Passegem per *Nájera* fins que fosqueja i ens prenem un lleuger berenar sopa, relaxant-nos mentre veiem el riu *Najerilla* i comentem el viatge que ja està acabant. Cap a les nou de la nit tornem a *Tricio*

Dia 16 de juny de 2014- Dilluns

- ▶ Ens llavem, arreglem, carreguem el cotxe i sortim cap a *Nájera*, avui és el darrer dia de aquestes petites vacances, per aquest motiu ens acomiadem de la casa.
- ▶ Desdejunem en el bar ***Naxara C/. Mayor 58*** cal repetir que és dels pocs oberts a primera hora, en el poble està tot tancat.
- ▶ Són dos quarts de deu del matí i ens dirigim cap a *Logroño* passegem pel centre de la ciutat ([veure foto 129](#)) ***Carrer Laurel*** llàstima que no era l'hora per anar de tapes!
- ▶ Visitem el mercat Central o ***Mercado de San Blas Sagasta*** ,1 26001 *Logroño*.

El *Mercado de San Blas* ([veure foto 151](#)), que es diu també la *Plaza de Abastos*, forma part de la Història de la Ciutat. En el seu interior s'intercanvien consells culinaris però també és un lloc de reunió per a la gent.

Aquest edifici va ser construït en 1927 per *Fermín Alber*, un arquitecte *logroñés*. Abans, va estar l'Església de Sant *Blas* que va ser derruïda en 1837 per crear la *Plaza de la Verdura* on es podia adquirir el millor de l'horta de *La Rioja*.

- ▶ Prop d'allí està la ***Concatedral de Sta María de La Redonda*** *Calle Portales, 14, 26001 Logroño* Telf.: 941 257 611 ([veure foto 132](#)). Obert de dilluns a dissabte: de 8.00 a 13.00 i de 18.00 a 20.45 h. Encara no es migdia, aprofitem per veure-la.

Construïda sobre un primitiu temple romànic del segle XII, deu el seu nom a la seva planta poligonal circular. L'any 1453 va adquirir el rang de Col·legiata en fusionar-se amb ella l'Església de *San Martín de Albelda*.

Té tres naus i tres absis poligonals. La seva portada principal consisteix en un gran retaule de pedra tancat per un reixat que procedeix de la capella del *Santo Cristo* ([veure](#)

foto 133). Està enquadrada per esveltes columnes corínties (veure foto 140). Consta de tres cossos i set carrers i es cobreix mitjançant volta de forn en la qual es troben els relleus dels quatre Evangelistes, quatre Àngels i el Pare Etern. Va sofrir nombroses reformes durant el primer terç del segle XVI i el segle XVIII.

A l'interior destaquen diversos elements: El cadirat del cor, esculpida per *Arnao de Brussel·les* i el retaule major, del segle XVII, que representa la imatge de l'Arbre de Jesé en el qual apareix la Verge titular. La col·lecció escultòrica i pictòrica és magistral, amb obres dels tallers de *Gaspar Becerra*, *Juan de Bazcardo*, *Navarrete el Mudo* o *Gil de Siloé*. Les torres barroques d'aquest monument, cridades les "Bessones", van ser aixecades al segle XVIII per *Martín Berritúa*. També és important el "Calvari", de *Miguel Ángel*, qui va pintar aquesta taula per a la seva amiga *Vitòria Colonna*.

- ▶ Continuem viatge fins a Tudela on parem a dinar. Menjem a **Mesón de la Abuela C/ Carnicerías 25, Tudela**, el nostre àpat va ser el menú del dia.
- ▶ Continuem viatge fins a Barcelona arribant a les 20:30.

Cost del viatge

13/06/2014

Begudes i cafè a la parada-descans	3,50
Autopista A2 Bujaraloz-Alfajarín	5,65
Autopista A68 Gallur-Navarrete	12,65
Sopar a <i>El Hogar del Jubilado, Tricio</i>	18,00

14/06/2014

Esmorzar a <i>Café Bar Naxara</i>	6,60
Encendre llums a <i>Ermida del Santo Cristo de los Remedios, Briones</i>	0,70
Encendre llums a <i>Església Nuestra Señora de la Asunción, Briones</i>	1,00
Dinar a <i>Bodega Solar de Samaniego, Laguardia</i>	31,00
Visita a l'Església de <i>Santa María de los Reyes, Laguardia</i>	3,00
Visita a la <i>Torre Abacial</i>	6,00
Beguda durant el descans a la plaça	4,00
Compra de Fruita.....	3,53
Dos infusions al bar de <i>Tricio</i>	2,20

15/06/2014

Esmorzar al <i>Asador San Millan, San millan de la Cogolla</i>	9,00
--	------

Visita al Monestir de <i>Suso</i>	6,00
Visita al Monestir de <i>Yuso</i>	11,00
Dinar <i>Asador Serrano</i>	29,00
Visita a l'Església <i>Santa Maria la Real</i>	6,00
Brerenar-sopar a <i>Nájera</i>	12,00
Dos infusions al bar de <i>Tricio</i>	2,20

16/06/2014

Casa Rural <i>El Caracol, Tricio</i>	225,00
Aparcament, <i>Nájera</i>	3,15
Esmorzar, <i>Nájera</i>	6,60
Dinar a <i>Mesón de la Abuela, Tudela</i>	26,00
63 l. de gasoil (1175 kms.) a +/- 1,30 €/l	82,00
TOTAL	517,78

Compres

<i>Vi Solar de Samaniego</i>	85,60
Mercat de <i>Logroño</i>	14,20
Tenda de <i>Serrano, San Millán de la Cogolla</i>	29,80
Tenda de <i>Laguardia</i>	18,60